

مجله علمی- پژوهشی انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی، شماره ۳۷، زمستان ۱۳۹۴ هـ ش

۲۰۱۶ م، صص ۱۹۵-۲۱۲

مسائل، مشکلات و راهکارهای تدریس ترجمه

علی نظری^۱، سید اسماعیل قاسمی موسوی^{*۲}

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه لرستان

۲. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات عربی دانشگاه بوعلی سینا

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۵/۱۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۱/۰۵

چکیده

تدریس ترجمه یکی از مباحث مشکل آفرین برای مدرسان و دانشجویان زبان‌های خارجی، از جمله رشته زبان و ادبیات عربی است. برای برطرف کردن این مشکل و همچنین ساده کردن راه ورود دانشجویان این رشته به بازار کار لازم است تخصص‌های مورد نیاز برای ورود به بازار کار در برنامه درسی گنجانده شود. در این مقاله با توجه به تجربیات نویسندگان و مطالعاتی که در زمینه آموزش ترجمه انجام شده است و نیز با نگاهی به مراکز ترجمه و شیوه آموزش برخی دانشگاه‌های معتبر، کوشش شده تا به روش تحلیلی - توصیفی و مطالعه کتابخانه‌ای، نقشه راه، اهداف، و راهکارهایی برای تدریس ترجمه در مقاطع کارشناسی و تحصیلات تکمیلی تبیین شود. این اهداف و راهکارها در دو سطح کوتاه‌مدت و بلندمدت ارائه شده است. در پایان، نتایجی مانند لزوم تغییر سرفصل‌های موجود و تدوین سرفصل‌های تمرین محور و دانشجو محور، کاربردی، و کارآفرین به دست آمده است.

کلیدواژه‌ها: تدریس؛ ترجمه؛ زبان و ادبیات عربی؛ بازار کار.

۱. مقدمه

رشته زبان و ادبیات عربی سالیان طولانی است که در دانشگاه‌های کشور دانشجوی تربیت می‌کند. این رشته در برهه کنونی همچون بسیاری از رشته‌های دیگر، به ویژه رشته‌های علوم انسانی، با بحران اشتغال دانش‌آموختگان خود دست‌به‌گریبان است و به نظر می‌رسد علاوه بر

---

esmaeilmusavi@gmail.com

* نویسنده مسئول

کاستی‌هایی که در بازار کار و برنامه‌ریزی‌های دولتی وجود دارد، شیوه آموزشی و اهداف موردنظر برای تدریس در این رشته نیز، سهم بسزایی در ایجاد این بحران داشته باشد. با توجه به این نکته که برای داشتن علوم انسانی پویا و کارآمد، ادامه حیات سالم این رشته بسیار ضروری است، این حیات سالم جز با داشتن دانشجویان پویا و امیدوار محقق نمی‌شود. برای گریز از این موقعیت نامیمون که دامن‌گیر این رشته و دست‌آوردان آن شده‌است، بازنگری در مسائل فراوانی نیاز است تا این پویایی به دست آید؛ یکی از مهم‌ترین نکاتی که باید بدان توجه جدی شود تجاری‌سازی رشته است و از مهم‌ترین مسائلی که بایستی به سرعت برای آن چاره‌جویی شود، شیوه تدریس ترجمه در این رشته است که به‌وضوح تأثیر فراوانی در ورود دانشجویان به بازار کار خواهد داشت.

این پژوهش در پی آن است که پس از طرح مسائل نظری عمده، دو رویکرد را برای اصلاح وضع تدریس ترجمه مطرح کند: (۱) رویکرد کوتاه‌مدت که به تربیت مترجم با سرفصل دروس آموزش ترجمه می‌پردازد (تمرکز مقاله نیز بیشتر بر این رویکرد است)؛ (۲) رویکرد بلندمدت که نظری به سرفصل‌های مفروض مطالعات ترجمه در دوره‌های تحصیلات تکمیلی دارد. در هر دو رویکرد پیشنهادهایی نیز ارائه خواهد شد.

۲. پیشینه پژوهش

در زمینه شیوه تدریس ترجمه و راهکارهای آموزشی مناسب در این زمینه مقالات فراوانی به زبان انگلیسی و فارسی نوشته شده‌است که از آن جمله می‌توان به نوشته‌های زیر اشاره کرد:

□ مقاله "Constanza Gerding-Salas: Teaching Translation Problems and Solutions"

نوشته کوستانزا گردینگ سلس (۲۰۰۰) که در آن بر افزایش مهارت‌های چهارگانه برای ترجمه (خواندن متن، اطلاع از موضوع، دانش زبانی از زبان مبدأ و مقصد، و توانایی نوشتن به زبان مقصد) تأکید کرده، مشکلات تدریس ترجمه را معرفی نموده و راهکارهایی را پیش‌رو گذاشته‌است.

□ مقاله "Translator Training: The Need for New Directions" نوشته الین هنسی^۱

(۲۰۱۱) به این مقوله می‌پردازد که لازم است شیوه تدریس ترجمه سنتی تغییر یابد.

□ مقاله "Is It Possible To Teach Translation" نوشته تسکام^۱ (۲۰۱۴) مسائل مربوط به برگزاری یک دوره ترجمه را مطرح می‌کند و بیشتر بر برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های تربیت مترجم تمرکز دارد.

□ مقاله «آموزش ترجمه: زبان‌آموزی یا مترجمی»، نوشته نادر حقانی (۱۳۸۳) سرفصل‌های آموزش مترجمی زبان آلمانی و مسائل و مشکلات در تدریس این رشته را مدنظر داشته‌است که البته برخی از این مسائل را می‌توان در آموزش ترجمه در رشته زبان و ادبیات عربی دید.

□ مقاله «رویکرد نظری نقد ترجمه: کاربردهای آموزشی و پژوهشی» نوشته علی محمد محمدی (۱۳۸۸) به تحلیل گفتمان محققان و پژوهشگران در زمینه نقد ترجمه می‌پردازد و این اهداف را در نظر دارد: کشف مبانی و منابع آموزشی و یادگیری، تعیین معیارها و ملاک‌های نقد ترجمه، تشخیص نوع، کیفیت و چگونگی هم‌کنشی بین متغیرها در عرصه نقد ترجمه.

گفتنی است در زمینه شیوه تدریس ترجمه عربی در ایران پژوهشی که به صورت جزئی و با گرایش به اصلاح شیوه تدریس و سرفصل ترجمه در رشته عربی نگاشته شده باشد، انجام نشده‌است و بر همین اساس این مقاله می‌کوشد تا محدودی به پر کردن این خلأ کمک ناچیزی ارائه دهد.

۳. روش بحث

در نوشته پیش‌رو، مسئله بر اساس روش تحلیل عقلانی - توصیفی و مطالعه کتابخانه‌ای بررسی و تجزیه و تحلیل شده‌است.

۴. مفاهیم

۴-۱. ترجمه

در سراسر تاریخ بشری، انسان به‌سختی کوشش کرده تا از راه‌های مختلف با دیگر ملل ارتباط برقرار کند و از دانش و داشته‌های آنان سود جوید. این ارتباط ماهیتی زبانی دارد.

«فرهنگ‌ها و تمدن‌های مختلف مدت‌زمان بسیاری را به بهای سنگین پشت سر گذاشته‌اند و هرآنچه به دست آورده یا از دست داده‌اند، به دلیل کشمکش بین دو فرهنگ یا رویارویی‌های درون‌فرهنگی اندیشه‌های گوناگون بوده‌است و در این میان، ترجمه نیز به عنوان یکی از عوامل جاری در بستر انتقال فرهنگ یا میراث اجتماعی، یا به عنوان یکی از عوامل برانگیزنده تغییر در فرهنگ‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای داشته‌است» (قادری، ۱۳۸۰: ۷۱).

با وجود اینکه به نظر می‌رسد انسان از زمان وقوع داستان بابل با مفهوم ترجمه آشنا شده‌است اما موضوع ترجمه و تعریف آن همواره مسئله‌ای سهل و ممتنع بوده‌است. علی‌رغم اینکه در نگاه نخست تعریف ترجمه آسان به نظر می‌رسد، با نگاهی به تعاریف فراوان و نوشته‌های بسیاری که درباره وظایف مترجم و اصول و روش‌های مختلف ترجمه ارائه شده‌است، به سختی تعریف آن پی می‌بریم. اما به‌هرروی بیشتر نظریه‌پردازان ترجمه در این نکته توافق نظر دارند که ترجمه انتقال از یک زبان خارجی یا زبان دوم به زبان دیگر یا بالعکس است و بیشتر آنها مترجم را پلی برای انتقال دانش و نظریات بین فرهنگ‌ها و تمدن‌ها می‌دانند.

۲-۴. مطالعات ترجمه

اولین کسی که اصطلاح «مطالعات ترجمه» را به کاربرد جیمز. اس. هولمز^۱، پژوهشگر امریکایی آلمانی‌تبار، در مقاله «نام و ماهیت ترجمه»^۲ بود. «این مقاله او را عموماً بیانیه بنیان‌گذاری این حوزه می‌دانند. دامنه و ساختار این حوزه جدید در این مقاله نمایانده شده‌است. مهم‌تر از همه اینکه هولمز این رویکرد را رویکردی تجربی می‌داند که با متن‌های ترجمه‌شده واقعی در فرهنگی معین سروکار دارد» (گتزلر، ۱۳۸۰: ۱۲۱-۱۲۰).

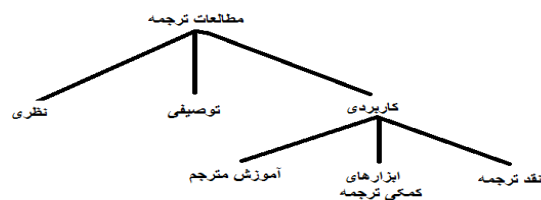
هولمز مطالعات ترجمه را به سه بخش تقسیم کرده‌است: (۱) شاخه توصیف که در آن، عمل ترجمه آن گونه که در زبان متجلی می‌گردد، وصف می‌شود؛ (۲) شاخه نظری که در آن اصولی برای توضیح پدیده ترجمه وضع می‌شود؛ (۳) شاخه کاربردی که در آن از داده‌های شاخه توصیفی و نظری در عمل تربیت مترجم استفاده می‌شود (Holmes, 1972: 2-5).

1. James. S. Holmes
2. The Name and Natue of Translation Studies

بدین ترتیب با پیروی شاخه نظری از شاخه توصیفی، نظریه شکل می‌گیرد. هدف نهایی از این مطالعات به دست آمدن نظریه‌ای جامع و مانع درباره ترجمه است؛ نظریه‌ای که برعکس نظریات جزئی دیگر که غالباً عرصه خاصی را شامل می‌شود و ناظر به یک یا چند بُعد از امر ترجمه است، این نظریه جامع ناظر به همه ابعاد ترجمه باشد. هولمز به این نتیجه می‌رسد که پرورش نظریه درحقیقت، کاری نیست که به یک مرتبه صورت گیرد بلکه به صورت «دیالکتیکی»، هر سه شاخه، اطلاعات را مابین خود ردوبدل می‌کند (همان: ۲۰).

بعدها پژوهشگر پیشگام در زمینه ترجمه، گیائون توری، این مدل پیشنهادی هولمز را در نموداری ترسیم نمود که خلاصه شده آن به صورت زیر است (برگرفته از موندی، ۱۳۸۹: ۳۳):

نمودار شماره ۱

۳-۴. تدریس

می‌توان با کمی مسامحه تدریس را این‌گونه تعریف کرد: شغلی که در آن مسائل لازم و ضروری و باورهای صحیح برای آموزنده مطرح می‌شود تا آن را بیاموزد. «این باور هست که مقصود از تدریس این نیست که آموزنده چگونه داده‌ها را حفظ کند، بلکه هدف تدریس این است که آموزنده مفاهیمی را که در امتحان خواهد آمد بفهمد» (Fry, 2003: 121). به هر روی مدرس می‌تواند به واسطه امکانات و راهکارهایی که در دسترس دارد، آموزش را تسهیل کند و بر همین اساس «یک مدرس ترجمه، باید دانش و تجربه ترجمه‌ای و توانایی تدریس لازم را داشته باشد» (Laszlo, 2000: 2). دلایله توصیف دقیقی را از شکنجه‌ای که مدرس ترجمه می‌کشد ارائه کرده است: «تدریس ترجمه یک کار پراستقامت است که شخص را عذاب می‌دهد و او را در شرایطی قرار می‌دهد که به کرات نومید می‌شود اما همچنین یک کار سودبخش و

ضروری است که نیاز به صداقت و تواضع دارد» (Delisle, 1981: 54). تدریس ترجمه به دانشجویانی که هم‌زمان در حال آموختن زبان مقصد هستند بایسته‌هایی دارد که دو مسئله اساسی را در کنار آن باید حتماً در نظر گرفت: نخست این حقیقت که آموختن ترجمه دقیقاً مانند آموختن خود زبان نیست، اما مکمل آن می‌تواند باشد. «در حال حاضر در پی تغییر نگرش نسبت به زبان، برخی از متخصصان آموزش، کسب صرف دانش زبانی را دیگر به معنای توانایی زبان‌آموز در برقراری ارتباط کامل و موفق با گویش‌وران زبان خارجی نمی‌دانند و به همین جهت علاوه بر مهارت‌های چهارگانه (شنیدن، خواندن، نوشتن، سخن گفتن)، لزوم کسب مهارت دیگری را نیز در فرایند آموزش زبان مورد تأکید قرار داده‌اند... برای مثال یانولوویچ و کاولی/اسکین، کاربرد صحیح واژگان دویا چند زبان بدون تأمل و آمادگی قبلی، یا به عبارت دیگر ترجمه شفاهی هم‌زمان را مهارت پنجم نامیده‌اند و بر اهمیت آن در آموزش زبان تأکید کرده‌اند» (حقانی، ۱۳۸۴: ۱۱۰).

دومین اصل در تدریس ترجمه تصمیم‌گیری در مورد روشی است که باید انتخاب شود؛ البته باید در نظر داشت که هر روشی یک بخش نظری خواهد داشت و یک بخش عملی و این بخش عملی تاحدودی به درک و خلاقیت فردی ترجمه‌آموزان نیز بستگی دارد.

۵. مسائل و مشکلات تدریس ترجمه

برای رسیدن به راهکارهای مناسب برون‌رفت از هر وضعیت نامناسبی شایسته است ابتدا مسائل و مشکلاتی را که به آن منجر شده‌است، بشناسیم تا بتوانیم بر این اساس به حل مشکلات موجود در آن زمینه پردازیم. ازجمله این مسائل و مشکلات می‌توان به مواردی از این قبیل اشاره کرد:

۵-۱. مشکلات مربوط به آموزش

به نظر می‌رسد بسیاری از دانشجویان کارشناسی با این امید به دانشگاه می‌آیند که مدرک به دست بیاورند؛ زیرا این مدرک برای به‌دست‌آوردن هر کاری هرچند نامرتبط با رشته تحصیلی ضروری است و به بیان دیگر مدرک اهمیت دارد نه رشته تحصیلی و دستاوردهای علمی در دوره تحصیلات کارشناسی و گاهی کارشناسی ارشد. در این میان میزان اثربخشی علمی و یا

رابطه آنچه آموخته می‌شود با آینده استخدامی افراد، معمولاً برای افراد مطرح نیست. بدین ترتیب، آنچه در کلاس آموخته می‌شود ارتباطی با زندگی کاری فرد نخواهد داشت و نیز در ذهن بسیاری از دانشجویان این رشته، انتظاری برای سودبخشی آموزش وجود ندارد.

روش تدریس معمولاً بسیار مدرس محور است. دانشجویان انتظار دارند که مطالب و تفسیرهای استاد از آن مطالب را بیاموزند و در نقش گیرنده صرف باشند. تنها هدف نیز بازنویسی این تفاسیر در امتحان است. در بسیاری از مواقع متصدیان امر، به واقع درگیر مسائل مفهومی نیستند و بر همین اساس، تنها مدرسان صلاحیت تشخیص کامل صحت ترجمه‌های دانشجویان را دارند و هیچ‌کس دیگر در این مقام با آنها شریک نمی‌شود؛ به بیان دیگر دانشجویان در جریان نقد و قضاوت صحت ترجمه یکدیگر قرار نمی‌گیرند.

علاوه بر این برخی دانشجویان هرچه را در کتاب‌های درسی نوشته شده است، قطعی و انکارناپذیر می‌دانند و باور دارند هرچه در کتاب‌ها چاپ شده، کاملاً صحیح است و از این طریق روحیه انتقادی و پویایی ذهنی را در خود از میان می‌برند. متأسفانه درس ترجمه در سرفصل دروس رشته زبان و ادبیات عربی نقش کم‌رنگی را ایفا می‌کند. سرفصل‌های کارشناسی زبان و ادبیات عرب مصوب وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری مصوب ۱۳۸۹/۷/۱۷، گواه این مدعاست.

همچنین گاه مشاهده می‌شود که دانشجویان در طول دوره تحصیل، ترجمه را جزء درس‌های فرعی خود می‌دانند، یا انتظار دارند شیوه تدریس واحدهای متون نظم و نثر عیناً در این واحد نیز در پیش گرفته شود؛ یعنی فقط بایستی واژگان و مفهوم کلی متن را حفظ و در روز امتحان منتقل کرد. بدتر از همه اینکه بسیاری از آنها نقش طوطی‌وار داشتن در کلاس را کاملاً پذیرفته‌اند و فقط هر چیزی را که مدرس می‌گوید، به خاطر می‌سپارند.

علاوه بر این، تعدادی از مشکلات پیش روی آموزش ترجمه به چگونگی سرفصل‌ها بازمی‌گردد که در زیر به آنها اشاره می‌شود:

۲-۵. مسائل مربوط به چگونگی سرفصل‌ها

با در نظر گرفتن اینکه مدت‌زمانی از طراحی سرفصل‌های مصوب وزارت علوم برای رشته زبان و ادبیات عربی می‌گذرد، طبیعی است که این سرفصل‌ها نیاز به اصلاحاتی دارد تا بتوان

مطابق با نیازهای امروز دانشجویان آموزش‌های لازم را به آنها داد و بهتر است که در این راه همان سرفصل وزارت علوم در نظر گرفته شود و از این طریق تاحدودی وحدت رویه را در شیوه آموزش حفظ نمود. بنابر آنچه اشاره شد و دام‌های فراوان دیگری که باید با مطالعه دقیق از آنها دوری جست می‌توان به مسائلی اشاره کرد که برخی از آنها را گاه می‌توان در طراحی سرفصل دروس ترجمه رشته زبان و ادبیات عربی، به صورت کم‌رنگ مشاهده کرد. با نگاهی به سرفصل مصوب وزارت علوم، تحقیقات، و فناوری به تاریخ ۱۳۸۹/۷/۱۷، کاستی‌هایی در زمینه آموزش ترجمه دیده می‌شود که برای جبران آنها باید این موارد رعایت شود:

۱. متناسب بودن حجم و محتوای مطالب ارائه شده در کلاس؛
۲. هم‌ترازی تمرین‌ها و تکالیف زمان درس؛
۳. پرهیز از سبک‌های آموزشی انفرادی دانشجویان (ر.ک: Besides and De Simone, 1994: 22)؛
۴. پرننگ‌تر شدن نقش فعال‌سازی دانشجویان در سرفصل؛
۵. پرهیز از کوتاهی و آرامی روند تدریس؛
۶. اعمال محتویات متناسب با سطح دانشجویان؛
۷. توجه داشتن به تناسب منابع و مواد برای تمامی آموزندگان؛
۸. مطابقت برنامه‌های تحصیلی با نیازهای دانشجویان؛
۹. توجه به زبان محاوره، عامیانه و دارج؛
۱۰. اهمیت دادن به نیازسنجی با توجه نیازهای کشورهای همسایه؛
۱۱. توجه به نیازها، توانایی‌ها و ظرفیت‌های گروه‌های عربی استان‌های مرزی مانند خوزستان، ایلام، کردستان، کرمانشاه، لرستان، بوشهر.

۶. سرفصل‌هایی برای تدریس ترجمه

همان‌قدر که درگیر طراحی یک سرفصل مناسب برای تدریس ترجمه هستیم، بایستی تقسیم‌بندی نیز میان تئوری و تمرین داشته باشیم و ترجیحاً بیشتر به بخش تمرین تمایل

داشته باشیم، زیرا در حقیقت، تمرین است که یک مترجم خوب را به وجود می‌آورد (Samudra, 1993: 53 به نقل از: Tisgam, 2009: 535). بنابراین سرفصل ترجمه باید به گونه‌ای طراحی شود که دانشجویان این کلاس‌ها و دوره‌ها بتوانند تا حد ممکن تمرین کنند. از جمله راهکارهای برون‌رفت از وضعیت موجود، ایجاد رشته‌های ترجمه‌نیازمحور و تمرین‌محور و پاسخ‌گوی بازار کار، و تدوین سرفصل‌های مناسب با در نظر گرفتن مواردی از این قبیل است:

الف) نظرسنجی مداوم از ترجمه‌آموزان برای پیشرفت و بهبود دائمی شیوه تدریس و مطالعه مقاله‌های مهم در این زمینه و همچنین کندوکاو در مورد جنبه‌های مختلف تدریس ترجمه، ملزومات درس، ملزومات دانشجویان، پیش‌زمینه مدرسین و...
 ب) توجه به ساختار و طبیعت واحدهای ترجمه، مقدار زمانی که مدرس در اختیار دارد؛ علایق ترجمه‌آموزان و هم‌راستایی تدریس ترجمه با این علایق و سنجش دقیق فواید کلاس‌ها و دوره‌ها؛
 پ) یافتن راهکارهای مناسب برای سنجش پیشرفت دانشجویان و پرسش از سودمندی و اثربخشی شیوه تدریس ترجمه.

۷. نقشه راهی برای طراحی سرفصل مناسب

۷-۱. اهداف

اهداف سرفصل‌ها بر اساس گفته تسکام، می‌تواند به شرح زیر باشد:

- گسترش بینش دانشجویان در مورد طبیعت و معنای ترجمه و برانگیختن چالش‌های فکری و زبانی در بین دانشجویان و نشان دادن اینکه چگونه می‌توان در چالش بین دقت و وفاداری به متن مبدأ از سویی و مناسب بودن و رایج بودن ساختار در زبان مقصد از سوی دیگر، تعادل برقرار کرد؛

- گسترش توانایی‌های دانشجویان در زبان مادری و زبان خارجی؛
- تمرین دادن دانشجویان برای اینکه مترجمین آینده باشند؛ از طریق آموزش آنها بدین شیوه که مترجم واقعی و کار ترجمه را به‌خوبی بشناسند (Tisgam, 2009: 536)؛

□ طراحی سرفصل‌هایی با مشخصات مذکور که مهارت‌محور، امیدآفرین، و آینده‌نگر باشد؛

□ تغییر نگاه نسبت به ماهیت، طبیعت و معنای ترجمه در سطح استادان، دانشجویان و جامعه علمی، که این امر نکته‌ای مهم و ضروری برای موفقیت در این راه است؛
□ ایجاد اشتغال و داشتن نگاه کارآفرینانه در تدوین سرفصل‌ها که این امر بر اساس نیازسنجی‌های دقیق و مطالبات جامعه صورت‌پذیر است؛

□ در نظر گرفتن راهکارهایی که منجر به مهارت‌آموزی و سپس ورود دانشجویان تحصیلات تکمیلی مترجمی به بازار کار شود و در این راه می‌توان از اختیارات دانشگاه‌ها و توانایی‌های استادان استفاده شود و نهادهای مربوطه ملزم به همکاری شوند.

۲-۷. بایسته‌های یک مدرس ترجمه

یک مدرس ترجمه باید تمرین مهارت‌های زبان و تدریس ترجمه را در نظر داشته باشد و بهتر است مدرک یا گواهی‌نامه‌ای مبنی بر داشتن توانایی ترجمه داشته باشد. این توانایی‌ها را بارساک نیز در نظر داشته‌است: «به نظر می‌رسد که مدرسان بایستی در تدریس ترجمه تجربه داشته باشند» (Baresak, 1996: 174). به نظر گوادک برای شروع، مدرس بایستی در یک‌ماهه نخست در یک شرکت ترجمه یا در جایگاه مترجم یا در جایگاه یک دریافت‌کننده تمرکز کند (Gouadc, 2000: 4) به نقل از (Tisgam, 2009: 536). به‌هرروی می‌توان داشتن تجربه در ترجمه را مهم‌ترین عامل برای تدریس ترجمه دانست و شایسته است در مواردی که مدرس مدرک ترجمه نداشته باشد به رزومه و نمونه‌کارهای وی رجوع کرد.

می‌توان صلاحیت‌هایی را که برای بالا رفتن بازدهی تدریس یک مدرس موردنیاز است، به شرح زیر خلاصه کرد:

□ دانش آوایی از زبان مبدأ و مقصد، اطلاع از تئوری‌های ترجمه، شیوه انتقال، ادراک و روش‌شناسی تدریس ترجمه؛

□ اطلاع جامع از ماهیت ترجمه و اتفاقاتی که در روند ترجمه رخ می‌دهد؛

□ مداومت در مطالعه انواع مختلف متون در زمینه نظریات ترجمه، نقد ترجمه و

تدریس آن؛

- توانایی درک روشن نظریات زبان‌شناسی و ترجمه‌پژوهی؛
- داشتن ظرفیت، ابداع، پرورش و محافظت از یک محیط گرم درسی و آگاهی از اینکه یک جوّ صمیمانه می‌تواند مشوقّ دانشجویان باشد؛
- داشتن ظرفیت پرورش میل به تحقیق و مطالعه در دانشجویان.

۳-۷. تکالیف

نخستین نکته‌ای که باید در انتخاب تکالیف در نظر داشته باشیم، پیش‌زمینه ذهنی دانشجویان، علایق و توقعات اکثریت، تجارب و دانش آنها درباره ترجمه است. همه اینها می‌تواند در پرورش نامۀ ساده‌ای در ابتدای ترم تحصیلی یا دوره پرسیده شود. اگر مدرس درباره دانش و تجربه دانشجویان خود اطلاعاتی داشته باشد، خواهد توانست که سطح تکالیف و آگذاشته را مشخص کند. اگر آنها هیچ تجربه‌ای در ترجمه نداشته باشند یا پیش‌تر واحد ترجمه‌ای نگذرانده باشند باید نخست متن‌هایی انتخاب شود که از لحاظ ساختار و واژگان چندان دشوار نباشد.

یک دوره ترجمه می‌تواند دربرگیرنده متون ادبی، روزنامه‌ای (که متأسفانه بیشتر یا تمام متون ارائه‌شده، در این زمینه است)، فنی، قانونی، فقهی، و علمی باشد و بدین‌وسیله ترجمه‌آموز خواهد توانست با متون مختلف در زبان فارسی و عربی آشنا شود و آنها را ترجمه کند. اگر در ابتدا متونی با جملات کوتاه ترجمه شود و سپس به جملات بلند، پاراگراف‌ها و ساختارهای مشکل‌تر بپردازیم، بسیار سودبخش‌تر خواهد بود.

با مقایسه متن‌های منابع مختلف به زبان فارسی و عربی که در یک موضوع نوشته شده‌است، ترجمه‌آموزان خواهند توانست نه تنها اختلاف واژگان را دریابند، بلکه با سبک‌های متفاوت نیز آشنا شوند. دانشجو و مدرس باید یک گنجینه واژگانی مداوم در حال به‌روزشدن داشته باشند.

همه تکالیف می‌بایست در کلاس مطرح شود. ابتدا مدرس درباره تکالیف نظر دهد، سپس دانشجویان - با هدف فعال‌سازی آنها در کلاس و تقویت نگرش نقادانه در ترجمه - در این کار مشارکت داده شوند. این مشارکت می‌تواند در کلاس، یا خارج از کلاس و به صورت گروهی یا فردی به انتخاب مدرس صورت پذیرد. مدرس مهم‌ترین نکاتی را که باید دانشجویان در نظر بگیرند، مطرح می‌کند. این راهکارهای فعال‌سازی دانشجویان را، به‌ویژه در مباحث تئوریک و سرفصل، باید در نظر گرفت.

همچنین دانشجویان باید با وظایف و طبیعت ترجمه آشنا شوند. «آنچه تئوری ترجمه انجام می‌دهد، نخست این است که شرح و تعریفی از مشکلات ترجمه ارائه می‌دهد؛ و دوم: به همه عواملی که باید برای حل این مشکلات در نظر گرفته شود اشاره می‌کند؛ سوم: همه روش‌های ممکن ترجمه را معرفی می‌کند؛ و در آخر: سازگارترین روش ترجمه را ارائه می‌دهد. علاوه بر این به چستی ترجمه مناسب نیز اشاره می‌کند» (Newmark, 1988: 9).

۸. اهمیت نقد ترجمه در یادگیری

یکی از راهکارهای بسیار سودمند در آموزش ترجمه نقد ترجمه در کلاس‌های درس است؛ لکن مسئله پیش‌رو این است که قواعدی قطعی برای نظر دادن در مورد یک ترجمه را بیابیم اما به‌هرروی فوایدی دارد که می‌توان آن را چنین برشمرد:

- آشنایی هرچه بیشتر دانشجویان با روند ترجمه و خطاهای احتمالی؛ «هدف کلی نقد ترجمه، بررسی و ارزیابی کیفیت ترجمه از ابعاد مختلف و کشف روابط بین متغیرهای گوناگون است؛ فرایند بررسی و ارزش‌یابی یکی از عوامل بنیادی هر برنامه آموزشی است» (محمدی، ۱۳۸۸: ۸۴)؛
- تقویت مهارت‌های زبانی دانشجویان از طریق پژوهش در جملات و مفاهیم متن ارائه‌شده؛
- اصلاح نگاه دانشجویان و آموختن اینکه در ترجمه انتقال معنای کلی به همراه سبک انجام می‌گیرد؛

□ جلب توجه دانشجویان به نقش دستور زبان عربی و فارسی که در این روزها گاه کم‌رنگ جلوه داده می‌شود، و آگاه کردن آنها به اهمیت نقش دانش دستور در ترجمه با ارائه نمونه‌هایی که به دلیل کم بودن دانش دستوری مترجم، خطاهایی رخ داده‌است.

۹. نقش نظریات ترجمه در تدریس ترجمه

آنچه در درس ترجمه و به‌ویژه در دوره‌های تحصیلات تکمیلی ترجمه زبان عربی مهجور مانده‌است، نظریات ترجمه در سرفصل‌های تحصیلات تکمیلی است. راه‌حل بلندمدت برای پویایی رشته ترجمه زبان عربی این است که این جنبه از مطالعات ترجمه، بایستی نقش پررنگ‌تری در رشته مترجمی داشته باشد.

با نگاهی به مدل پیشنهادی هولمز که در بیشتر دانشگاه‌های معتبر دنیا در رشته مطالعات ترجمه به عنوان چهارچوب اصلی برگزیده شده و مروری به برخی از آثاری که در ترجمه عربی نگاشته شده است، درمی‌یابیم که در این رشته تنها به شاخه کاربردی نظر داریم و دو شاخه توصیف و نظر که بایستی مقدمه کاربرد باشد، نادیده گرفته شده است (برای اطلاعات بیشتر ر.ک: موندی، ۱۳۸۹ و Holmes, 1972/1988). همچنین برای راه‌حل علمی و دقیق بسیاری از مسائل ترجمه در زبان و ادبیات عربی لازم است که دوره دکتری این رشته با عنوانی شبیه به «مطالعات ترجمه زبان عربی» راه‌اندازی شود. اما پیش از آن باید در سرفصل‌های آن ذخیره متنی مناسبی داشته باشیم که این سرفصل‌های مفروض را می‌توان بدین گونه برشمرد:

۱. نظریات ترجمه؛
۲. نظریات ترجمه دانشمندان اسلامی؛
۳. آزمون‌سازی ترجمه؛
۴. شیوه تدریس ترجمه کتبی؛
۵. نقد ترجمه؛
۶. زبان‌شناسی و ترجمه؛
۷. واژه‌شناسی و دستور زبان در ترجمه؛
۸. آواشناسی، معناشناسی، نشانه‌شناسی، و ترجمه؛
۹. شیوه تدریس ترجمه شفاهی.

۱۰. نتیجه‌گیری

با توجه به آنچه در این تلاش مطرح شد، می‌توان مهم‌ترین راهکارهای موردنظر نویسندگان را، برای بهبود تدریس ترجمه در رشته زبان و ادبیات عربی، چنین خلاصه کرد:

- تدوین سرفصل‌ها به گونه‌ای که دانشجو بتواند تمرین مناسب داشته باشد و مطالب ارائه شده با زمان و توانایی دانشجویان هماهنگ باشد.
- پیگیری راهکارهای پویاسازی دانشجویان از طریق فعالیت‌های مدرس و تمرین‌های مناسب.
- اصلاح موارد مشکل‌آفرین در سرفصل‌ها با هدف کارآفرینی؛ مواردی همچون کم‌رنگ بودن نقش فعال‌سازی، نامتناسب بودن منابع و مواد برای همه، مطابقت نداشتن برنامه‌های تحصیلی با نیازهای دانشجویان، توجه نکردن به زبان محاوره و عامیانه و درجه ...

□ دور کردن دانشجویان از تکرار طوطی‌وار مطالب و تقویت روحیه نقادانه در آنها.

□ ضرورت توجه و نیاز به هر دو بُعد بلندمدت و کوتاه‌مدت مطالعات ترجمه؛ اصلاح سرفصل‌های تدریس ترجمه، نقد ترجمه و... در بُعد کوتاه‌مدت؛ ایجاد مقطع دکتری ترجمه با هدف انباشت متن بیشتر در این زمینه و تقویت بُعد نظریه و توصیف ترجمه در رشته زبان و ادبیات عربی.

۱۱. پیشنهادها

- ایجاد رشته‌های ترجمه بر اساس فرصت و نیازهای موقعیت مکانی و ظرفیت استان‌های مرزی و نیز با نگاه ترویج زبان فارسی در کشورهای عربی به‌ویژه عراق و شهرهای مذهبی کربلا، نجف، کاظمین، سامرا و...
- ایجاد گرایش‌های ترجمه در حوزه‌های تخصصی علوم و ایجاد رشته‌های ترجمه بین‌رشته‌ای مانند: ترجمه و اقتصاد و حقوق، ترجمه و دین، ترجمه و مخاطب‌شناسی، ترجمه و جهانگردی، ترجمه و ادبیات، ترجمه و حج، ترجمه و رمان و شعر فارسی.
- ایجاد و تدوین سرفصل‌های ترجمه کارآفرین انعطاف‌پذیر و روزآمد و کارگاه‌محور.
- جهت‌دهی به پایان‌نامه‌ها با رویکرد کارآفرینی و بازاریابی و نیازمحور محلی و بومی‌سازی.
- توجه به زبان محاوره‌ای و گویش‌ها و لهجه‌ها.
- ایجاد نشریه ترجمه و کارآفرینی.
- توجه به تمرینات مناسب و نیازمحور و کارآفرین در سرفصل‌ها.
- پیگیری راهکارهای پویاسازی دانشجویان از طریق فعالیت‌های مدرس و تمرین‌های مناسب.
- دور کردن دانشجویان از تکرار کلیشه‌ای و تقلیدی مطالب و تقویت روحیه نقادانه در آنها.
- در نظر داشتن بخش‌های نظری و توصیفی مطالعات ترجمه برای بهبود بخشیدن به بخش کاربردی.

کتابنامه

الف) منابع فارسی

حقانی، نادر (۱۳۸۳)، «آموزش ترجمه: زبان‌آموزی یا مترجمی»، مجله پژوهش در ادبیات معاصر جهان، شماره: ۱۶.

حقانی، نادر (۱۳۸۶)، *نظرها و نظریات ترجمه*، تهران: امیرکبیر.

حقانی، نادر (پاییز ۱۳۸۴)، «مهارت پنجم»، *مجله پژوهش در ادبیات معاصر جهان*، شماره: ۲۵.

قادری، بهزاد (زمستان ۱۳۷۹ و بهار ۱۳۸۰)، «مترجم متون ادبی دیگر چه صیغه‌ای است؟»، *نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه باهنر کرمان*، شماره ۸ و ۹.

گنتزلر، ادوین (۱۳۸۰)، *نظریه‌های ترجمه در عصر حاضر*، مترجم: علی صلح‌جو، تهران: هرمس.

محمدی، علی محمد (۱۳۸۸)، «رویکرد نظری نقد ترجمه: کاربردهای آموزشی و پژوهشی»، *مجله پژوهش زبان‌های خارجی*، شماره ۵۱.

موندی، جرمی (۱۳۸۹)، *درآمدی بر مطالعات ترجمه نظریه و کاربردها*، مترجمان: الهه ستوده‌نیا و فریده حق‌بین، تهران: علم.

ب) منابع لاتین

Constanza Gerding-Salas, (july 2000) Teaching Translation Problems and Solutions, *The Translation Journal*, volume: 4, no: 3.

Delisle, Jean. (1980) *Analyzing Methods of Translation*. Ottawa: University of Ottawa.

Eileen B. Hennessy (January 2011), *Translator Training: The Need for New Directions*, *The Translation Journal*, volume: 14, no: 1.

Fry, Heather, et al. (2003) *A Handbook for Teaching & Learning in Higher Education*. London: Kogan Page.

Holmes, James S. (1972/1988). *The Name and Nature of Translation Studies*. In Holmes, *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*, Amsterdam: Rodopi.

In The Classroom?," *J. of College of Education for Women-Baghdad University*: vol. 20 (2).

Khalida H. Tisgam (2014) Some Reflections on Teaching Sight Translation in the Classroom, *Al-Mustansiriya Journal of Arts*, **Issue**: 65.

Kroehnert, G. (2000) *Basic Training for Trainers (3rd edition)*, Australia: McGraw-Hill Book Company.

Newmark, P. (1988a) *A Textbook of Translation*. Hertfordshire: Prentice Hall.

Samudra, J. (1993) *Proposed Guidelines for Translation Instructors of the Sarjana Program at English Departments*. Tübingen, Germany: Gunter Narr Verlag.

Stern, N. & Payment, M. (1995) 101 Stupid Things Trainers Do To Sabotage Success (5th ed.). California: Richard Chang Associates, Inc.

Tisgam, Khalida Hamid (2009), "Is It Possible To Teach Translation

Toury, G. (1982) Translation Across Cultures. New Delhi: Bahri Publications.

دراسة مسائل تعليم الترجمة و مشاكله و حلوله

علی نظری^۱، سید اسماعیل قاسمی موسوی^{۲*}

۱. استاذ مشارک فی قسم اللغة العربية و آدابها بجامعة لرستان

۲. طالب دكتوراه فی اللغة العربية و آدابها بجامعة بوعلی سینا

الملخص

إنّ تدریس الترجمة و تعليمها يعد من المجالات التي تتحدى المعلم والطلاب في أية لغة اجنبية، و فرع اللغة العربية و آدابها ليس بمعزل عن هذه المشكلة. و لاجتياز هذه المشكلة و تمهيد طريق طلاب فرع اللغة العربية و آدابها لدخول سوق العمل عن طريق مهاراتهم و ليس عن طريق شهاداتهم الجامعية فحسب يجب علينا رسم خارطة طريق للوحدات التي تساعد الطلاب في سوق العمل. نحن في هذا المقال نحاول أن نعدّ خارطة طريق لتعليم الترجمة في الصف وفي هذا الطريق اعتمدنا على تجاربنا في الصفوف و على الدراسات التي قمنا بها في مجال تعليم الترجمة و في هذا المطاف قد لفتنا النظر الى اهمّ مراكز دراسات الترجمة و الطريقة التي يتبعها أكثر جامعات العالم اعتباراً. و كذلك نجتهد لكي نكشف عن المشاكل التي يجب الابتعاد عنها في هذا المجال و لكي نقدم اهدافاً مقترحة و حلولاً في مستويين: قصير الأمد و طويل الأمد. هذه الدراسة تصل في منتهائها الى نتائج أهمها و حووب تطوير موضوعات قائمة الدروس بحيث تكون محورة حول الطلاب و التدريبات المناسبة.

الكلمات الرئيسية: التعليم؛ الترجمة؛ فرع اللغة العربية و آدابها؛ سوق العمل.

